

De kruiswoorden van Jezus

“Vandaag nog zul je met mij in het paradijs zijn”

Voorganger: Ds. Heleen Weimar
Regenboogkerk Hilversum

De nieuwe schepping, Nikola Sarić

Schriftlezing Oude Testament: Psalm 6

Schriftlezing Evangelie: Lukas 23: 35-43

Prediking

Gemeente van Jezus Christus,

Wat een aangrijpend verhaal. Wat komt dat enorm binnen, hoe bekend het ook is. Wat vooral raakt, telkens weer, zijn de gevoelens van die gekruisigden in doodsnood. Wat moet er niet in hen omgaan, nu hun vonnis is geveld, nu ze gruwelijke pijn lijden en de dood in de ogen zien?

En dan als vanzelf komen er ook associaties boven met lijden dat er op lijkt. Het doodvonnis van een ongeneeslijke ziekte te horen krijgen. Sterven door zinloos geweld. Het lijden van verkeersslachtoffers. Hoe doet iemand, wat zegt iemand die zoiets moet ondergaan?

Zo luisterend naar gevoelens, kijkend naar gedragingen, bewegen we ons in de psychologische laag van het verhaal.

In die laag van gevoelens en gedrag kun je de woorden van de eerste misdadiger horen als een uiting van protest en woede tegen zijn doodvonnis. Woede die hij afreageert op Jezus. Hij sprak spottend volgens de NBV. Maar in het Grieks staat er blasfemi – hij sprak grove, lasterlijke taal.

De reactie van de tweede misdadiger is meer berustend. Hij aanvaardt zijn straf als terecht. Maar hij heeft ook angst. Angst voor de leegte, voor het grote niets waarin hij vallen zal als hij ophoudt te bestaan. Daarom vraagt hij: *‘Jezus denk aan mij, wanneer u in uw koninkrijk komt.’* Denk aan mij. Herinner mij. Dan verdwijn ik niet helemaal.

De Engelse componist Henry Purcell heeft in zijn opera Dido en Aeneas een hartverscheurend mooie aria geschreven voor Dido, Dido's lament. Als zij weet dat zij gaat sterven, zingt zij: *‘When I am laid in earth, remember me, but ah, forget my fate.’* *‘Remember me...’* Herinner mij, herinner mij, vergeet mij niet.

‘Gedenk mij,’ vraagt de misdadiger, *‘herinner mij’*. En Jezus antwoordt: *‘Ik verzeker je: nog vandaag zul je bij mij in het paradijs zijn.’* Met die woorden neemt Jezus de man zijn doodsangst af. Jezus neemt hem mee op de weg van het vertrouwen.

Ook de theoloog Drewermann leest het verhaal psychologisch – dieptepsychologisch – en schrijft over de reactie van Jezus: *‘Jezus laat zich niet bepalen door de angst, terwijl niets zo moeilijk is als tegenover de angst menselijk te blijven, en niet te vluchten in wrok, bitterheid, zelfbeklag of vernietigingsdrang. Jezus herkent wél de angst van de misdadiger en neemt de man mee in het uiterste – want dat is het – vertrouwen. Het onhaalbare wordt haalbaar: leven met geschonden maar behouden vertrouwen.’*

Er zijn ook andere lagen in het verhaal. Bijvoorbeeld de laag van het zoeken naar zin. Van het proberen betekenis te geven aan wat er gebeurt. De laag van trachten te benoemen wat eigenlijk onbenoembaar is. Is dit absurd, deze kruisiging? Heeft het een bedoeling? Is het totaal zinloos geweld? Of heeft dit lijden een betekenis?

Deze laag, daar gaan we ons nu op richten. Bij het spitten naar die betekenislaag, die laag van zin benoemen, zijn namen vaak merkstenen. Namen of betekenisvolle woorden.

In het verhaal worden verschillende namen voor Jezus gebruikt. Allemaal in spottende zin.

De leiders van het volk hoonden Jezus. Ze zeiden: *'Anderen heeft hij gered; laat hij nu zichzelf redden, als hij de messias van God is, zijn uitverkorenen!'*

Ook de soldaten dreven de spot met hem: *'Als je de koning van de Joden bent, red jezelf dan!'*

En de ene misdadiger zei tegen Jezus: *'Jij bent toch de messias? Red jezelf dan en ons erbij!'*

Messias (2x), Uitverkorene van God, Koning van de Joden – drie verschillende titels die allemaal negatief worden gebruikt. Alsof Lukas wil aangeven: deze titels wekken dus teveel misverstand.

Die kunnen zetten ons op het verkeerde been, als we iets willen begrijpen van wat hier gebeurt.

Maar aan het einde van het verhaal volgt er nog een laatste titel. Als Jezus is gestorven looft de Romeinse centurio God met de uitroep: *'Werkelijk, deze mens was een rechtvaardige!'* Deze titel, Rechtvaardige, wordt dus in positieve zin gebruikt. Rechtvaardige – zo wil Lukas Jezus allereerst noemen, in zijn poging te verwoorden wat eigenlijk onbenoembaar is.

Met die titel *Rechtvaardige* sluit Lukas aan bij een belangrijke traditie in het Joodse denken, de traditie van de lijdende rechtvaardigen.

Die traditie is gegroeid rondom de vraag: Waarom treft het kwaad goede mensen? Blijkbaar gaat het vaak niet, zoals het in Psalm 1 bijvoorbeeld staat: *'Gelukkig de mens... die vreugde vindt in de wet van de Heer... Alles wat hij doet komt tot bloei...'* Helemaal niet. Rechtvaardigen hebben het juist vaak zwaar te verduren. Leven naar Gods wil roept vaak weerstand op en haat. Dat lijden kun je dan als een teken zien, dat die mens zelf op de goede weg is. Maar vooral voor anderen kan dat lijden een positieve betekenis hebben. De lijdende rechtvaardige deelt het lijden van anderen, hij of zij draagt hun lasten mee. En bovendien neemt de lijdende rechtvaardige het bij God voor zondaars, voor overtreders op. Hij of zij bidt voor hen. En juist naar hem of haar luistert God.

Wij herkennen die traditie bijvoorbeeld in de liederen van de lijdende dienaar van de Heer, die we vinden bij de profeet Jesaja (bijv. Jesaja 53).

Hoe belangrijk Lukas deze traditie vindt, - en dat is speciaal iets van Lukas - zien we in zijn boek Handelingen (hoofdstuk 7). De beschrijving van de dood van Stefanus bevat weer dezelfde elementen als het verhaal van Jezus' lijden en sterven:

- Stefanus noemt Jezus, aan wie hij zich toevertrouwt, uitdrukkelijk *de Rechtvaardige*.
- Ook Stefanus wordt op basis van een valse aanklacht veroordeeld.
- En net als Jezus bidt Stefanus, terwijl hij gestenigd wordt, om vergeving voor zijn belagers.

Rondom de traditie van de lijdende rechtvaardigen zijn er in het jodendom nieuwe verhalen ontstaan. Zo is er het verhaal van de zesendertig rechtvaardigen op wie de wereld rust.

Volgens deze overlevering zal er in elke generatie een rechtvaardige zijn, die het lijden van het volk zal helpen dragen. Zij zijn 'het veelelvoudigde hart van de wereld; in hen worden al onze smarten uitgegoten als in een vergaarbak'.

Er wordt zelfs gezegd, dat sommige rechtvaardigen voor de poort van het paradijs blijven staan, omdat ze de mensen niet willen vergeten; dat zij blijven wachten op het aanbreken van Gods Koninkrijk.

Met het benadrukken van die titel *Rechtvaardige* voor Jezus, met het aansluiten bij die traditie van de lijdende rechtvaardigen, probeert Lukas zin te ontdekken in wat er met de kruisiging gebeurt. Jezus is niet voor niets gestorven, zegt Lukas met zijn weergave van de kruisiging. Zijn dood heeft betekenis voor alle omstanders, degenen met wie hij sprak, degenen voor wie hij bad – en voor wie er in gedachten bij zijn, dus ook voor ons. Jezus heeft zijn leven uitgegoten - voor óns. Is gestorven

voor ons. Zo geeft Lukas betekenis aan het lijden en sterven van Jezus. De woorden die hij sprak, de vergeving waarom hij bad – dat heeft betekenis voor ons.

Als we nu nog even bij deze betekenislaag van het verhaal blijven – klinken de vragen van de beide misdadigers dan ook anders? Anders dan in de gevoelslaag?

Op de uitroep van de ene: *'Jij bent toch de messias? Red jezelf dan en ons erbij!'* reageert Jezus niet, maar de andere misdadiger reageert wel.. Tegenover het lasteren, het godslasteren, stelt hij de vraag: *'Heb jij geen ontzag voor God?'* Wat bijzonder. Heeft Jezus in zijn ogen dan zoveel met God te maken, dat het lasteren van Jezus ook God raakt. Dat de zaak van God hier in het geding is? Vervolgens noemt die tweede misdadiger Jezus ook een rechtvaardige, net als de centurion, niet letterlijk, maar met zoveel woorden: *'Wij hebben onze straf verdiend, maar die man heeft niets onwettigs gedaan.'*

En dan komt zijn vraag aan Jezus: *'Jezus, gedenk mij als u aankomt in uw koninkrijk.'*

In deze sfeer van ontzag voor God is met zijn vraag meer aan de orde dan alleen de angst voor het grote verdwijnen. *'Denk aan mij - Gedenk mij!'* dat is bijbeltaal, psalmentaal, waar dit hele verhaal vol van is. *'Gedenk mij'* – dan hoor je psalm 106, of psalm 25:

Denk aan uw barmhartigheid, Heer, en aan uw liefde...

Denk niet aan de zonden van mijn jeugd,

maar denk aan mij – gedenk mij – met liefde

en laat uw goedheid spreken, Heer.

Wat zou een mens meer doodsbang maken? De gedachte: straks ben ik er geweest? Of: ben ik er dan eigenlijk wel echt geweest? Wat brengt meer in verwijfeling? Het besef: straks is het met me gebeurd! Of de vraag: is er eigenlijk wel iets gebeurd, iets goeds gebeurd in mijn leven? Wat roept meer onrust op? De vraag: Is dit nu mijn eindbestemming? Of: ben ik wel tot mijn bestemming gekomen?

De smeekbede: *'Gedenk mij!'*, van de ene misdadiger tot zijn rechtvaardige medegekruisigde, betekent niet allereerst: Zorg dat ik niet vergeten wordt; maar: Bid voor mij. Gedenk mij in je gebeden. Want naar jou luistert God. Bid, dat het leven dat ik leidde, in het licht van Gods liefde mag komen te staan; dat Gods goedheid er het laatste woord over mag hebben.

En dan antwoordt Jezus met een beeld: het beeld van een tuin. De tuin van het begin. God zag dat het goed was. En God zei: Laten wij mensen maken die ons evenbeeld zijn...

Met dit bloeiende beeld: *'Amen, vandaag nog zul je met mij zijn in het paradijs'* zegt Jezus dat deze verloren, afgeschreven mens alsnog zijn oorspronkelijke bestemming vindt, vandaag nog, als een nieuwe Adam in het licht van Gods goedheid.

Het beeld van de tuin is een oerbeeld van al het goede dat God ons gunt. Dat oerbeeld dragen we mee in ons hart, als een herinnering, als een verlangen. En soms herkennen we er iets van in het nu. Aan dit beeld, dit oerbeeld van Gods goedheid, en van Gods scheppingskracht, van Gods vermogen om alles nieuw te maken – aan dit oerbeeld wordt de misdadiger herinnerd door Jezus' woorden: *'Vandaag nog zul je met mij in het paradijs zijn.'*

Maar er is nog een beeld. Dat ligt besloten in de woorden *'jij met mij'*. Dat is het beeld van een gezicht, het gelaat van een ander, het gelaat van de Ander (met een hoofdletter), met ogen die jou zien en je herkennen. Ook dat is een oerbeeld dat we meedragen in ons hart, vanaf dat we als baby'tje in de wieg lagen en er een lief hoofd boven ons verscheen. Het beeld van een gelaat dat over ons oplicht. Een vriendelijk aangezicht. Door Jezus wordt de misdadiger herinnerd aan dit oerbeeld op de bodem van zijn hart. En weet hij zich getroost.

Een aangrijpend verhaal. We keken naar de laag van de gevoelens. We keken naar de laag van de betekenis, de namen, de zin. En we keken naar de laag van de beelden.

Waarom is Jezus gestorven? Omwille van dit beeld: de tuin, de nieuwe mens, Gods goedheid. En omwille van dat andere beeld: ogen die ons aanzien, een vriendelijk aangezicht, dat lichtend over ons opgaat, als bij een zegen.

Met die beelden voor ogen mogen wij ook 'Gedenk mij' roepen tot Jezus. Als wij de dood zien naderen. Of als wij midden in het leven staan. Of aan het begin. Bid voor ons. Dat Gods goedheid ons leven mag omvatten. Dat wij tot onze bestemming mogen komen.

Amen

We luisteren naar een aria uit de Cantate van Johann Sebastian Bach, die bekendstaat als de Actus Tragicus. De bas zingt de woorden van Jezus: 'Heute wirst du mit mir im Paradies sein.'

Daardoorheen zingt het koor Luthers bewerking van de lofzang van Simeon. In vertaling:

Nu laat G' uw knecht in vrede gaan
naar uw wil.
Mijn hart heeft deze troost verstaan
zacht en stil,
want God heeft het mij beloofd:
De dood zal als een slaap zijn.